

8. Національна програма правової освіти населення: Затверджено Указом Президента України від 18.10.2001 р. № 992/2001: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text>

9. Фіцула М. М. Правове виховання учнів: методичний посібник. К.: ЗМН. 1997. 148 с.

10. Філософський словник / ред.-упоряд. В. І. Шинкарук. 2-е вид., перероб. і доп. К.: Гол. ред. УРЕ, 1986. 800 с.

11. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів. К.: Магістр S, 1998. 199 с.

REFERENCES

1. Aleshchenko, V. (2008). Pravove vykhovannia u mekhanizmi formuvannia pravovoi svidomosti viiskovosluzhbovtiv Zbroinykh Syl Ukrainy [Legal education in the mechanism of formation of legal consciousness of servicemen of the Armed Forces of Ukraine]: navch.-med. posib. K.: NAOU. 223 s. [in Ukrainian]

2. Vysotska, L. V. (2015). Pravova osvita v sotsiokulturnomu prostori hromady. Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii [Legal education in the socio-cultural space of the community]. Sumy: SumDPU imeni A. S. Makarenka. Vypusk № 8 (52). S. 273–283 [in Ukrainian]

3. Hetman, A. P., Herasina, L. M., Danylian, O. H. (2010). ta in. Pravove vykhovannia v suchasni Ukraini [Legal education in modern Ukraine]: monohrafiia / Za red. V. Ya. Tatsiia, A. P. Hetmana, O. H. Danyliana. Kh.: Pravo, 368 s. [in Ukrainian]

4. Iermolenko, D. O. (2015). Do pytannia pro pryntsyipy pravovoho vykhovannia molodi [To the question of the principles of legal education of youth To the question of the principles of legal education of youth]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho nats. un-tu: Seriia PRAVO. Vypusk №32. Tom 1. S. 25-28 [in Ukrainian]

5. Zadorozhna, H. (2017). Pravove vykhovannia osobystosti dytyny: poniattia, sutnist, osoblyvosti [Legal upbringing of a child's personality: concept, essence, features]. Pedahohichni chasopys Volyni. №4 (7). S. 12-17 [in Ukrainian]

6. Ivchenko, A. (2006). Plumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Kharkiv: Folio. 540 s. [in Ukrainian]

7. Kovalska, O. P. (2012). Upravlinnia pravovoiu osvitoiu u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [Management of legal education in general educational institutions]: dys. kand. ped. nauk, spets. 13.00.06 – teoriia i metodyka upravlinnia osvitoiu. Kyiv: 240 s. [in Ukrainian]

8. Natsionalna prohrama pravovoi osvity naselennia [National program of legal education of the population]: Zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 18.10.2001r.№992/2001: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text> [in Ukrainian]

9. Fitsula, M. M. (1997). Pravove vykhovannia uchniv [Legal education of students]: metodychni posibnyk. K.: IZMN. 148 s. [in Ukrainian]

10. Filozofskyi slovnyk (1986). [Philosophical dictionary] / red.-uporiad. V. I. Shynkaruk. 2-e vyd., pererob. i dop. K.: Hol. red. URE, 800 s. [in Ukrainian]

11. Khomych, L. O. (1998). Profesiino-pedahohichna pidhotovka vchytelia pochatkovykh klasiv [Professional and pedagogical training of primary school teachers]. K.: Mahistr S. 199 s. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МАХНОВЕЦЬ Володимир Григорович – аспірант факультету педагогічної освіти та соціальної роботи Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Наукові інтереси: підготовка майбутнього вчителя до організації правовиховної роботи зі здобувачами початкової освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MAKHNOVETS Volodymyr Hryhorovych – postgraduate student of the Faculty of Pedagogical Education and Social Work of Lesya Ukrainka Volyn National University.

Scientific interests: preparation of the future teacher for the organization of legal educational work with students of primary education.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2024 р.

УДК 323.1:316.347

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-213-369-373

ФІЛІПЧУК Оксана Романівна –

аспірантка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи Волинського національного університету імені Лесі Українки

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-0566-5102>

e-mail: oksanaf29041985@gmail.com

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті опрацьовано деякі теоретичні аспекти проблеми формування національної ідентичності через аналіз сучасного наукового тлумачення феномену «національна ідентичність». З'ясовано, що для сучасного етапу характерна множинність дискурсивно зумовлених інтерпретацій поняття національної ідентичності та специфіки її формування. Проведено аналіз сучасного понятійного апарату, пов'язаного з категорією «національна ідентичність», а також визначено співвідношення з етнічною і громадянською складовою цього терміну. Національна ідентичність розглядається як складна система, здатна до самоорганізації, і як політична складова різних аспектів суспільного життя. Констатовано відсутність єдності у розумінні та тлумаченні зазначеного поняття в дослідженнях і зроблена спроба систематизації підходів до розуміння предмета дослідження. Виявлено різноаспектні погляди щодо дифініціювання поняття «національна ідентичність», яке активно використовується представниками різних теоретичних наукових напрямів, що й спричиняє достатньо широкий діапазон його тлумачень. Запропоноване авторське тлумачення поняття «національна ідентичність» як інтегративної якості, що відображає усвідомлення особистістю своєї приналежності до спільноти громадян країни, виявляється в політичній культурі, національній відкритості, прийнятті національних інтересів, засальнонаціональних цінностей, консолідуючої національної ідеї, що гармонізує з ідеєю патріотизму відповідно до вимог державної цілісності та монолітної єдності країни. Викладено авторську позицію з проблеми сучасної інтерпретації концепту «національна ідентичність». Узагальнено, що криза сучасної соціокультурної реальності не лише актуалізує звернення до засадничих основ формування і розвитку національної ідентичності, але і відкриває нові проблеми її розуміння.

Ключові слова: ідентифікація, ідентичність, інтегративна якість, нація, національна ідентичність, національна ідея, національні інтереси.

FILIPCHUK Oksana Romanivna –

postgraduate student of the Faculty of Pedagogical Education and Social Work of Lesya Ukrainka Volyn National University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-0566-5102>

e-mail: oksanaf29041985@gmail.com

THE PROBLEM OF NATIONAL IDENTITY FORMATION: THEORETICAL ASPECT

The article elaborates some theoretical aspects of the problem of formation of national identity through the analysis of the modern scientific interpretation of the phenomenon "national identity". It was found that the modern stage is characterized by a multiplicity of discursively determined interpretations of the concept of national identity and the specifics of its formation. An analysis of the modern conceptual apparatus related to the category "national identity" was carried out, and the relationship with the ethnic and civil component of this term was also determined. National identity is considered as a complex system capable of self-organization, and as a political component of various aspects of social life. The lack of unity in the understanding and interpretation of the mentioned concept in the studies was established and an attempt was made to systematize approaches to understanding the subject of research. Various views on the definition of the concept of "national identity", which is actively used by representatives of various theoretical scientific directions, which causes a sufficiently wide range of its interpretations, have been revealed. The author's proposed interpretation of the concept of "national identity" as an integrative quality that reflects the individual's awareness of his belonging to the community of citizens of the country, manifests itself in political culture, national openness, acceptance of national interests, national values, a consolidating national idea that harmonizes with the idea of patriotism in accordance with the requirements state integrity and monolithic unity of the country. The author's position on the problem of the modern interpretation of the concept "national identity" is outlined. It is summarized that the crisis of the modern socio-cultural reality not only actualizes the appeal to the fundamental foundations of the formation and development of national identity, but also opens up new problems of its understanding.

Key words: *identification, identity, integrative quality, nation, national identity, national idea, national interests.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В Україні, в сучасних умовах війни, як на політичному, так і на суспільному просторі актуалізується проблема національної ідентичності, національно-патріотичного виховання. До того ж сучасний світ тривалий час розвивався під впливом тотальної глобалізації, включно з усіма сферами економіки, виробництва, освіти тощо. Відтак, у нинішній період гостро постає проблема збереження національної культури, національної ідентичності. Ще більше ця проблема позначилася зараз, коли процес глобалізації посилюється геополітичною кризою. У цьому контексті особливо злободенно суспільством затребувані соціально-психологічні еталони поведінки, які відповідатимуть культурному контексту, національній ідентичності. Із розвитком термінологічного апарату сучасної науки, в якому відбувається постійна зміна старих визначень новими і постійна нестабільність термінологічного простору, уможлиблюється не тільки спотворення сутності понять, а й трансформація помилкового тлумачення сутності в онтологізовану реальність. Однією з найскладніших для наукової інтерпретації категорій є «національна ідентичність», яка не тільки вкрай суперечливо трактується в рамках різних теоретичних підходів, а й, нажалі, подекуди використовується для всіляких політичних спекуляцій. Упродовж останніх років дослідження феномену національної ідентичності відбувається в контексті актуальних теоретичних і практичних проблем, зокрема таких, як її взаємозв'язок із глобалізаційними процесами, з активізацією міграційних потоків, з проблемами забезпечення національної безпеки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування національної ідентичності особистості представлена науковими працями вчених різних галузей гуманітарних знань. Зокрема, у межах класичної етнології студіюється питання про співставлення та тлумачення понять

«національна самосвідомість» й «етнічна самосвідомість» (Ю. Бромлей, Л. Дробіжева та ін.); зміст і структуру національної ідентичності опрацьовують зарубіжні вчені (М. Барретт, Е. Сміт та ін.); предметом наукового пошуку є характеристика та ознаки національної самосвідомості (І. Вирост). Вітчизняними філософами (В. Андрущенко, В. Кремень та ін.) здійснено аналіз концепту «національна ідея» у соціальних та освітніх вимірах. Заслужують на увагу концепції особливостей формування «Я-образу» особистості, формування її ідентичності (Р. Бернс, Е. Еріксон, І. Кон, Г. Костюк та ін.), соціально-психологічні концепції та засади щодо трактування змісту етнічної, національної самосвідомості та світогляду та усвідомленості (Е. Сміт, Г. Солдатова, Т. Стефаненко, В. Хотинець, М. Чепач та ін.), положення етнічної та національної ідентичності (Г. Балл, П. Гнатенко, Н. Лебедева, В. Павленко, С. Тагліні, М. Шульга, М. Барретт, М. Varret, Н. Tajfel, J. C. Turner та ін.).

Однак, проблема формування національної ідентичності в сучасній літературі, на наш погляд, вивчена недостатньо, що й зумовлює актуальність порушеного питання.

Мета статті – опрацювати деякі теоретичні аспекти проблеми формування національної ідентичності через аналіз сучасного наукового тлумачення феномену «національна ідентичність».

Виклад основного матеріалу дослідження. Передусім зауважимо, що відповідно до визначеної мети, термінологічний аналіз розпочнемо з ключового поняття «нація».

Зокрема, за тлумачним словником української мови поняття «нація» (з лат. *patio* – «народ») характеризується як «людська спільнота, яка проживає на певній території (найчастіше держави), розмовляє однією мовою, має спільну історію, культуру й національну свідомість, а також спільну економіку й політику» [4, с. 274].

За твердженням Ю. Габермаса, нація є не що інше, як сукупність людей, з'єднаних у спільноту на основі схожості характеру та долі (ця ознака відрізняє націю від інтернаціональної спільноти). Нація – це природна і культурна спільність [1, с. 97].

Іншої думки дотримується відомий британський вчений А. Гайденс (A. Giddens), вважаючи, що «відносно нове історичне нововведення «нація», з усіма притаманними для неї явищами – націоналізмом, державою-нацією, національними символами, історією та всім іншим – тісно пов'язане з «вигаданими традиціями» і ґрунтується на «цілеспрямованості та новаторстві у «соціальной інженерії» [15, с. 17]. При цьому вченим сформульовано два підходи щодо сприйняття нації, де перший ґрунтується на відносинах громадянства як стійкого політико-правового зв'язку людини з державою, за якого нація утворює колективний суверенітет, базований на спільній політичній участі. «Нація» у такому контексті – не більше ніж інваріант об'єднання громадян на ґрунті політичних прав та обов'язків, а не соціально-культурних чинників. З іншого боку, нація – це етнічне об'єднання, до якого можуть бути включені всі, кого єднає спільна мова, історія, культура, традиції, звичаї тощо. Логічним у такому випадку видається висновок, зроблений англійським вченим Б. Андерсоном (B. Anderson): «націоналізм – це насамперед принцип, сутність якого полягає в тому, що політична і національна одиниці мають співпадати» [14, с. 91].

У площині порушеної проблеми присутній інтерес становить позиція британського історика Ентоні Сміт щодо окреслення етнічних груп як «людських популяцій, що мають конкретну назву із загальними міфами походження, історією та культурою, з прив'язаністю до конкретної території та почуттям солідарності» [16, с. 59]. Науковець визнає, що між етнічними групами і сучасними націями немає причинно-наслідкових зв'язків. Сучасні нації вирізняються юридичною, політичною та економічною єдністю, яка була відсутня в досучасних етнічних групах. Без надважливих інституцій, утворених юридичною, політичною та економічною єдністю, національна ідентичність не здатна набути форми, тому чимало етнічних груп так і не стали сучасними націями. Проте, водночас без етнічної ідентичності, без її безпосереднього вираження через «міфо-символічні комплекси», сучасна нація була б необґрунтованим домислом. Чим етнічна ідентичність сильніша і стійкіша, тим успішнішим виявляється і сучасний націоналізм.

Ідентичність у найбільш загальних рисах можна визначити так: це те, як людина бачить себе посеред інших і з якими групами себе ідентифікує (ідентифікувати – визнавати однаковим, подібним [з лат. *identificare* – «ототожнювати»]) [4, с. 159]. Для всіх соціальних наук узагальненим визначенням ідентичності є процес, який «відображає уявлення суб'єкта про себе і супроводжується почуттям власної цілісності, що надає йому можливість сприймати своє життя як

досвід тривалості та єдності свідомості та діяти відповідно.

Як зауважує Л. Лойко, «термін ідентичність у його культурному значенні належить до символічного самовизначення. Це – уявлення про своє місце в соціокультурному «просторі» і про сам соціокультурний простір. Ідентичність людини є індивідуалізованим мікрокосмом культури, в яку людина залучена» [7, с. 15].

Конструктивною нам видається думка Н. Костенко, згідно з якою ідентичність визначається як «почуття особистої самоідентифікації та історичної спадковості особистості». При цьому, за твердженням ученого, ідентичність проявляється на двох рівнях. *Перший рівень*, індивідуальний (я-ідентичність), передбачає усвідомлення себе як тотожного і розуміння неперервності свого існування у часі та просторі. *Другий рівень*, соціальний, включає в себе сприйняття того, як інші визнають мою ідентичність і неперервність. Кожен рівень ідентичності має дві протилежності: позитивну – те, якою повинна бути людина з позиції свого суспільного оточення, і негативну – те, якою людина не повинна бути. Для прогресивного розвитку необхідно, щоб позитивна ідентичність домінувала над негативною [7, с. 79].

Б. Іваненко також стверджує, що ідентифікація як механізм має обмежену цінність. Формування ідентичності, зрештою, починається там, де закінчується необхідність ідентифікації [3, с. 55].

Л. Нагорна у своїх наукових розвідках аргументує, що національна ідентичність – це політична категорія, що визначає «уявну спільноту» людей, основною характеристикою якої є відповідне співвідношення себе з державою. Єдність держави і нації досягається за допомогою спільних цінностей, символів та образів, що зумовлюють неподільність історичних долі у рамках цієї взаємодії [9, с. 19].

Національна ідентичність або національна самосвідомість – одна зі складових ідентичності людини, пов'язана з національною або етнічною приналежністю. Попри те, що національна ідентичність не ототожнюється з поняттями національності або громадянства, вони потенційно можуть бути чинниками, що здійснюють на неї вагомий вплив.

Національна ідентичність може належати до суб'єктивного відчуття, яке людина поділяє з групою людей про націю, незалежно від її правового статусу громадянства. В психологічному аспекті національна ідентичність розглядається як «усвідомлення відмінності», «почуття й усвідомлення «ми» і «вони».

У наукових дослідженнях М. Козловець національна ідентичність визначається як «підтримка і відтворення відповідного комплексу цінностей, символів, спогадів, міфів і традицій, що складають визначальну культурну спадщину нації, а також ототожнення окремих індивідів із цією спадщиною, системою цінностей, символів, спогадів, міфів і традицій» [6, с. 197].

Щодо терміну «ідентичність», то нами виявлено його відсутність у довідкових наукових

виданнях. Натомість є визначення поняття «ідентичний» – який не має відмінностей; син. тотожний, однаковий [4, с. 159].

Термін «ідентичність» (від латинського слова *identifico* – «ототожнюю») використовувався у працях західних філософів від давніх греків до сучасної теоретичної філософії. Психологи трактують ідентичність як розуміння приналежності об'єкта (суб'єкта) до іншого об'єкта (суб'єкта) як частини та цілого [14].

Провідні засади національної ідентичності досліджує В. Ігнатенко, вважаючи, що взаємодія індивідів має універсальний зміст [5, с. 15]. Суттєвий контекст поняття «ідентичність» пропонує відомий англійський соціолог М. Гібернау, стверджуючи, що ідентичність – це два полюси. З одного боку – абсолютна пристосованість, певна безпринципність, з іншого – самоізолювання. За його словами, аналіз самоідентифікації має ґрунтуватися на психологічній моделі побудови особистості [2, с. 97].

У наукових дослідженнях вчена І. Петровська окрім того зауважує, що патологічною формою національної ідентичності може бути націоналізм, який прагне спростити світ до національної обмеженості та фанатизму. На противагу національній ідентичності, яка є відкритою і толерантною, націоналізм абсолютизує націю і вимагатиме сліпої віри від своїх послідовників. Усупереч етнічній приналежності, націоналісти вважають, що лише вони забезпечать її виживання [10].

У авторських пошуках конструктивними вважаємо результати наукових досліджень О. Шевченко, де національна ідентичність розглядається в контексті становлення Я-образу особистості. Цілком слушно вчена також робить акцент на трансформації зазначеного феномену та його зв'язках із механізмами розвитку особистості.

Ми поділяємо думку О. Шевченко, яка характеризує національну ідентичність трьома аспектами: як соціально-психологічний наслідок когнітивно-емоційних і ціннісних процесів ідентифікації особистості з національною спільнотою; як мотиваційно-когнітивний стрижень національної самосвідомості особистості; як надважливий елемент у загальній структурі соціальної ідентичності особистості, невід'ємну частину Я-образу особистості. Для нас важливим є те, що вчена розглядає національну ідентичність як новоутворення, розвиток якого триває впродовж усього життя людини, проходячи у своєму становленні певні фази, зумовлені віковими етапами психічного та фізичного розвитку особистості [12, с. 11].

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок напрямку. Отже, нами виявлено різноаспектні погляди щодо дифініціювання поняття «національна ідентичність», яке активно використовується представниками різних теоретичних наукових напрямів, що й спричиняє достатньо широкий діапазон його тлумачень. Але, незважаючи на всі суперечності та різнобічності в поглядах щодо визначення цього феномену, національна ідентичність вважається надважливою

складовою частиною соціальної ідентичності, що формується в наслідок зіставлення свого етносу з іншими.

Таким чином, підсумовуючи зазначене вище, на підставі ґрунтовного аналізу та узагальнення наукових досліджень пропонуємо авторське тлумачення поняття «національна ідентичність» як інтегративної якості, що відображає усвідомлення особистістю своєї приналежності до спільноти громадян країни, виявляється в політичній культурі, національній відкритості, прийнятті національних інтересів, загальнонаціональних цінностей, консолідуючої національної ідеї, що гармонізує з ідеєю патріотизму відповідно до вимог державної цілісності та монолітної єдності країни. Поза сумнівом, криза сучасної соціокультурної реальності не лише актуалізує звернення до засадничих основ формування і розвитку національної ідентичності, але і відкриває нові проблеми її розуміння. Відтак, перспективи подальших наукових розвідок пов'язуємо з розкриттям сутності та структури феномену «національна ідентичність».

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Габермас Ю. Філософський дискурс Модерну. Київ. Четверта хвиля. 2001. 424 с.
2. Гібернау М. Ідентичність націй; [пер. з англ. П. Тарашука; ред. Л. Марченко]. К.: Темпора, 2012. 303 с.
3. Іваненко Б. Я-ідентичність особистості: статичні й динамічні аспекти. *Вісник Львівського університету: Серія психологічні науки*. 2020. № 7. С. 53-61. URL: <https://doi.org/10.30970/PS.2020.7.8>
4. Івченко А. Тлумачний словник української мови. Харків: Фоліо. 2006. 540 с.
5. Ігнатенко В. Проблема етнічної ідентичності: аналіз дискусійних аспектів. *Вісник Черкаського університету. Серія Історичні науки*. 2008. Вип. С. 12-17
6. Козловець М.А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації. Монографія. Житомир. Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
7. Костенко Н. Культурні ідентичності: перетворення і визнання. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2001, № 4. С. 74-82.
8. Лойко Л. Національна ідентичність: проблеми дефініцій та політико-правового аналізу. *Український науковий журнал. Освіта регіону*. 2011. № 2. URL: <http://social-science.com.ua/article/424>
9. Нагорна Л. Поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» в українському термінологічному просторі. *Політичний менеджмент* №2, 2003. С. 14-30
10. Петровська І. Р. Громадянська ідентичність: теоретико-методологічні основи соціально-психологічного аналізу. *Психологія і Особистість*. 2017. №1(11). С. 53-63. URL: <http://doi.org/10.5281/zenodo.260176>
11. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність. Пер. з англійської П. Тарашука. Київ. Основи, 1994. 224 с.
12. Шевченко О. В. Національна ідентифікація у становленні Я-образу особистості: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. психол. наук. Спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ. 2005. 20 с.
13. Шагар В. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків «ІПАПОР» 2007. 640 с.
14. Anderson B. Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. London, 1983. P. 237
15. Giddens A. Modernity and Self – Identity. Stanford, 1991. P. 47
16. Smith A. D. Nationalism and modernism. A critical survey of recent theories of nations and nationalish. N.Y. L., 1998. P. 30.

REFERENCES

1. Habermas, Yu. (2001). *Filosofskyi dyskurs Modernu* [Philosophical discourse of Modern]. Kyiv. Chetverta khvyliia. 424 s. [in Ukrainian]
2. Hibernau, M. (2012). *Identychnist natsii* [Identity of nations]; [per. z anhli. P. Tarashchuka; red. L. Marchenko]. K.: Tempora, 303 s. [in Ukrainian]
3. Ivanenko, B. (2020). *Ya-identychnist osobystosti: statych ni y dynamichni aspekty* [Self-identity of the individual: static and dynamic aspects]. *Visnyk Lvivskoho univer sytetu: Seria psikhologichni nauky.* №7. S. 53–61. URL: <https://doi.org/10.30970/PS.2020.7.8> [in Ukrainian]
4. Ivchenko, A. (2006). *Tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy* [Explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Kharkiv: Folio. 540 s. [in Ukrainian]
5. Ilnatenko, V. (2008). *Problema etnichnoi identychnosti: analiz dyskusiinykh aspektiv* [The problem of ethnic identity: analysis of controversial aspects]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seria Istorychni nauky.* Vyp. S. 12–17. [in Ukrainian]
6. Kozlovets, M. A. (2009). *Fenomen natsionalnoi identychnosti: vyklyky hlobalizatsii* [The phenomenon of national identity: challenges of globalization]. *Monohrafiia. Zhytomyr. Vyd-vo ZhDU im. I. Franka* 558 s. [in Ukrainian]
7. Kostenko, N. (2001). *Kulturni identychnosti: peretvorennia i vyznannia* [Cultural identities: transformation and recognition]. *Sotsiolohiia: teoriia, metody, marketynh.* № 4. S. 74–82. [in Ukrainian]
8. Loiko, L. (2011). *Natsionalna identychnist: problemy definitsii ta polityko- pravovoho analizu* [National identity: problems of definitions and political and legal analysis]. *Ukrainskyi naukovyi zhurnal. Osvita rehionu.* № 2. URL: <http://social-science.com.ua/article/424> [in Ukrainian]
9. Nagorna, L. (2003). *Poniattia «natsionalna identychnist» i «natsionalna ideia» v ukrainskomu terminolohichnomu prostori* [National identity: problems of definitions and political and legal analysis]. *Politychnyi menezhment* №2. S. 14–30. [in Ukrainian]
10. Petrovska, I. R. (2017). *Hromadianska identychnist: teoretyko-metodolohichni osnovy sotsialno psikhologichnoho analizu* [Civic identity: theoretical and methodological foundations of socio-psychological analysis]. *Psykholohiia i Osobystist.* №1 (11). C. 53–63. URL: <http://doi.org/10.5281/zenodo.260176> [in Ukrainian]
11. Smit Entoni, D. (1994). *Natsionalna identychnist* [National identity]. *Per. z anhliiskoi P. Tarashchuka.* Kyiv. *Osnovy* 224 s. [in Ukrainian]
12. Shevchenko, O. V. (2005). *Natsionalna identyfikatsiia u stanovleni Ya-obrazu osobystosti* [National identification in the formation of the self-image of an individual]: avtoref. dys. na zdbuttia naukovoho stupenia kand. psykol. nauk. Spets. 19.00.07 «Pedahohichna ta vikova psikholohiia». Kyivv. 20 s. [in Ukrainian]
13. Shaha, V. (2007). *Suchasnyi tlumachnyi psikhologichnyi slovnyk.* Kharkiv «PRAPOR» 640 s. [in English]
14. Anderson, V. (1983). *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism.* London. P. 237. [in English]
15. Giddens, A. (1991). *Modernity and Self – Identity.* Stanford, 1991. R. 47 [in English]
16. Smith, A. D. (1998). *Nationalism and modernism. A critical survey of recent theories of nations and nationalish.* N.Y. L. P. 30. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ФІЛІПЧУК Оксана Романівна – аспірантка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Наукові інтереси: формування національної ідентичності школярів в освітньому середовищі закладів позашкільної освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

FILIPCHUK Oksana Romanivna – postgraduate student of the Faculty of Pedagogical Education and Social Work of Lesya Ukrainka Volyn National University.

Scientific interests: formation of the national identity of schoolchildren in the educational environment of out-of-school education institutions.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2024 р.

УДК 374.7

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-213-373-377

ГАЛЕТА Ярослав Володимирович –

доктор педагогічних наук, професор, декан факультету педагогіки, психології та мистецтв Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0484-529X>
e-mail: yaroslavhaleta@ukr.net

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ ТА СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН

Навчання майбутніх вчителів історії та суспільствознавчих дисциплін є складним процесом, який вимагає від них не лише засвоєння певних знань і навичок, але й розвитку дослідницької компетентності. Ця стаття присвячена аналізу методів формування дослідницької компетентності у майбутніх вчителів історії та суспільствознавчих дисциплін. Вона розглядає різні підходи та стратегії, що застосовуються в освітній практиці для підвищення рівня дослідницьких навичок і вмінь студентів. Аналізуються інноваційні методи, включаючи проектну діяльність, проблемне навчання, практичні вправи та інші форми активного навчання. Зокрема, увага приділяється важливості використання інтерактивних методів, які стимулюють самостійність, творчий підхід до вирішення завдань та розвиток критичного мислення. Аналіз представлених методів допомагає визначити оптимальні стратегії формування дослідницької компетентності у майбутніх вчителів історії та суспільствознавчих дисциплін, що може сприяти покращенню якості освіти та підготовці висококваліфікованих фахівців у цій галузі.

Реформи, що впроваджені у сфері освіти в Україні, призвели до зміни освітньої парадигми, встановили нові вимоги до якості навчально-виховного процесу та його результатів. Це вимагає від вчителя освоєння нових функцій, засвоєння нового змісту діяльності, а також пошуку та впровадження сучасних методик та технологій навчання. Крім того, необхідна побудова освітнього процесу на основі результатів власної дослідницької діяльності та системної науково-дослідницької роботи учнів.